

A HORTOBÁGYI PÁSZTORTALÁLKOZÓK TAPASZTALATAI

Gencsi Zoltán

Bevezetés

A magyar Alföldön az egyik legrégebbi és legősibb a hortobágyi pásztorkodás. A hortobágyi külső legelőkön a szilaj pásztorkodás kapott teret, ahol a jószág szinte csak szaporulatával szolgált. A XVIII. század végére elkészültek az első legeltetési szabályzatok. A következő században tartják a legtöbb jószágot, és virágzó pásztorélelet találunk Hortobágyon. Ekkor keletkeztek és terebélyesedtek a máig ágazó pásztordinasztiák. Az ősi alapokon nyugvó, századokon keresztül fejlődő hortobágyi pásztorkodás kisugárzása a mai napig észlelhető az egész Tiszántúlon.

Az ezredfordulón a Hortobágyi Nemzeti Park az ember és a természet harmonikus együtt létezésének példájaként a világörökség részévé vált.

Hazánk első nemzeti parkja nem csak címekben, elismerésekben gyarapszik, hanem kiterjedésében, földjeiben, jószágaiban, építményeiben is. Ma a hazai nemzeti parkok között talán a legmódosabb. Ha így is van, többnyire a teendők nagybundája vár bennünket, s csak az ünnepnapokon gombolhatunk tarka hímezésű szűrt...

A világ nemzeti parkjainak működését megismerve többé-kevésbé kialakult az a kép, amihez általunk a hortobágyi is hasonlatossá válhat. Azonban a száraz szakmai feladatok megvalósításán kívül más dolgunk is akad a világban... Holnap érti-e még valaki szándékainkat?

A gyermekeink esténként izlelgetik-e a pásztorok tündérországának: a puszták, járások, legelők, mocsarak, nádasok titkokat leplező neveit? Juhoshátra jó irányba indulnak apró lábaik vagy elvesznek a „nagy semmibe”? Lesz-e gyermekeinknek a hortobágyi jószágokról, viseletről, étkekről, tárgyokról, kutakról, délibábról szóló meséket rejtő tarisznyájuk a „kékszoknyás” bácsikat kinevető világi gyermektársaik kínálására? Emberesedve hortobágyi nótára intik magukhoz a zenészt? Ismerik majd a Hortobágyról szóló irodalmi műveket? Festett vagy géppel csinált képről ki mondja meg, hogy melyik készült itthon?

Napjainkban egyre többen ismerik fel, hogy a legeltetési állattartás környezeti és társadalmi szolgáltatásai (szép táj, tiszta levegő, tiszta víz, nemzeti haszonállatok, helyi zene, - tánc, - irodalom, népesség megtartás, stb.) közvetve magasabb értéket képviselnek, mint egy-egy kézzel fogható termék.

Hétköznapok

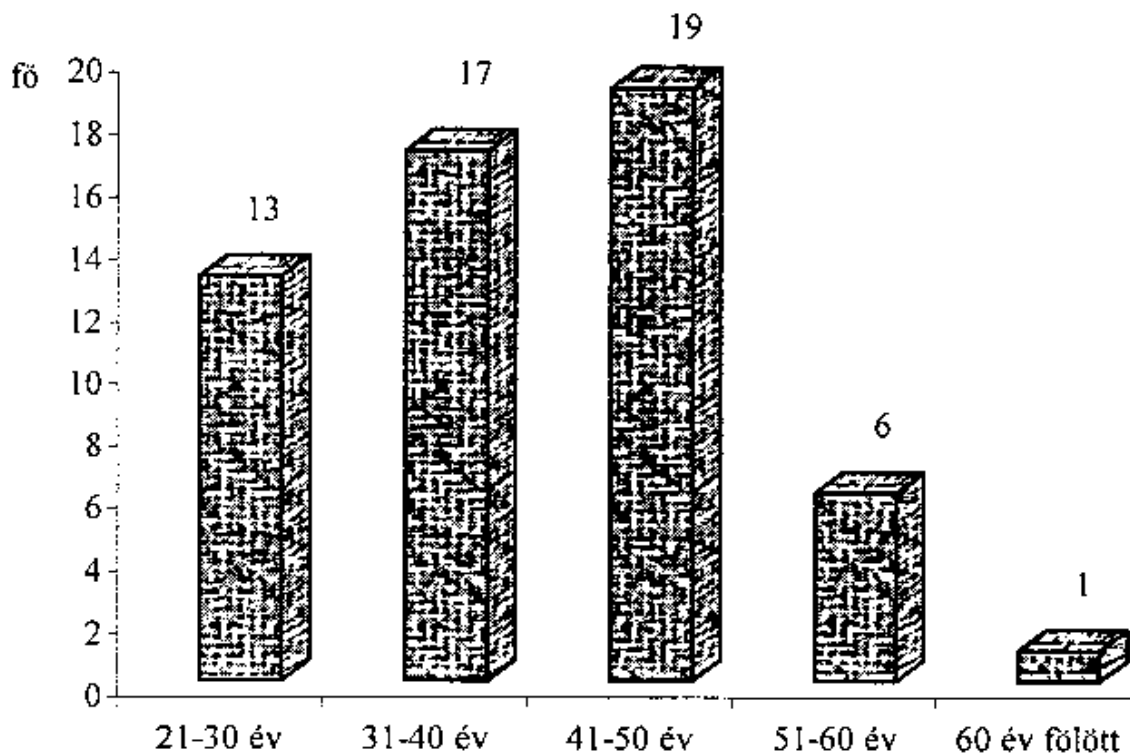
Az elmúlt években a Hortobágyi Nemzeti Park nyolcvanezer hektáros területén több mint kétszáz pásztor foglalkozik legeltetéssel: kilencezer marha, ötvenezer juh és birka, kétszáz bivaly, valamint háromszázötven ló járja a legelőket. Tíz csikós, nyolcvan

gulyás és csordás, százhusz juhász vigyázza a jószágokat. Ők tehát nem színészek, nem díszletek és nem múzeumi kiállítási darabok. A pásztorok megbecsülésére minden évben füzet (Hortobágyi pásztorok) jelenik meg nevük és címük felsorolásával, valamint adataik megtalálhatók a közhasznú társaság honlapján (www.hortobagyikht.hu) is. A „hortobágyi” pásztorok huszonnégy településről - Bagota, Balmazújváros, Bodaszőlő, Debrecen, Görbeháza, Hajdúböszörmény, Hajdúdorog, Hajdúhadház, Hajdúszoboszló, Hortobágy, Kunmadaras, Nádudvar, Nagyhegyes, Nagyiván, Ohat, Püspökladány, Tiszacsege, Tiszafüred, Tiszaigar, Tiszaörs, Újfehértó, Újszentmargita - érkeznek a nemzeti park legelőire.

Napjainkban ki vállalja ezt az életformát? A Hortobágyi Kht. pásztorainak néhány adata (1. ábra) sokatmondó üzenet. Az ötvenhat fős pásztorságból csikós-fogatos 22 fő, gulyás 28 fő, és juhász 6 fő. Mindösszesen 12-en rendelkeznek állattenyésztési végzettséggel, a többiek hegesztők, géplakatosok, esztergályosok, víz-gázszerelők, kőművesek, kosárfonók, asztalosok.

1. ábra

A Hortobágyi Kht. pásztorainak korösszetétele

A pásztorság szakmai eleje viszonylag stabil, azonban a frissen érkezettek között nagy a lemorzsolódás. A hétköznapokon, a „szürke keddeken” múlik, hogy kölcsönösen elégedett-e egymással a jószág, a pásztor és a számadó (munkáltató).

A hortobágyi állattartás támogatása, a pásztorok munkájának megbecsülése, valamint ünnepnapjaik számontartása segítheti közösségük megerősödését, a sokunk által már nem ismert „pásztorrend” újraéledését.

Ünnepnapok, pásztortalálkozók

A legelő állat nélkülözhetetlen a pusztá fenntartásában, s ahogy azt korunk eseményei bizonyítják, a pusztára jellemző hagyományos állatfajták nélkülözhetetlenek a modern ember életében is. Szerepük újraértékelődött, speciális tulajdonságaik miatt megőrzésük közös felelősségünké vált.

A pusztai legeltető állattartás sajátos viszonyai mindig felértékeltek azokat a nemes alkalmakat, melyek ünnepként a találkozás lehetőségét adták. Ilyen ünnep volt a pünkösd, melyhez népeleti és egyházi vonatkozásban egyaránt a színes népszokások kötődnek. Legismertebb ezek közül a „Pünkösdi király és királyné” választás, de ez volt a jószágnézés, a pásztorok megjutalmazásának egyik jeles alkalma is.

E hagyományokból fakad, hogy pünkösdre hívtuk nemes vetélkedésre, tudásuk bemutatására a táj pásztorait, lovasait, a legjobb kézműveseket, táncosokat, zenészeket, egyedülálló élmény lehetőségét kínálva ezzel a Hortobágyra látogató vendégeknek.

A régi magyar állatfajták közül – agrár- és kultúrtörténeti jelentőségénél fogva – vitathatatlanul a magyar szürkemarha vált a kipusztulással fenyegetett haszonállatok jelképévé. A védelmi és a tenyésztési intézkedéseknek köszönhetően a szürkemarha – a négyezet jóval meghaladó tehénlétszámával – ma már nem csak génbanki feladatokat lát el, hanem újra haszonállattá válhat. A tenyészetek száma meghaladja a százötvenet, és a hozzájuk köthető pásztorkodás – nem csak létszámában, hanem szakmaiságában, kultúrájában (öltözet, zene, tánc, pásztorkészségek, stb.) is – jelentősen megerősödött.

A **Gulyásversenyre** a Hortobágyi Kht. lassan egy évtizede hívja Pünkösd szombatján a magyar szürke szarvasmarhát őrző pásztoembereket, a gulyásokat. Az ország különböző részeiről érkező gulyás és bojtár párosok az alábbi versenyszámokban mérik össze tudásukat:

- állathajtás karámból karámba, fülszám olvasással
- állatszámolás a Papegyházi gulyában
- víz húzás
- öltözet és felszerelés
- karikás használata
- gulyásbot használata
- pányvadobás

A gulyásverseny helyszíne a Kht. tulajdonában lévő Pusztai Állatpark. A tenyészetek és a pásztorhagyományok megerősödése évről évre több versenyző jelentkezését eredményezi. Az idei versenyen a Kiskunságból három, Csákvárról, Szabadkígyósról, Mátészalkáról és Karcagról egy-egy, valamint Hortobágyról négy felnőtt gulyáspáros vetélkedett. Az utánpótlást jelentő bojtárok Csákvárról, Mátészalkáról, Szabadkígyósról és Békéscsabáról érkeztek, összesen hat párossal. 32 gulyás, illetve bojtár versenyzett.

A ma nagy hírű **Hortobágyi Lovasnapok** kezdetben (1965) csak a Hortobágy környéki pásztorok, fogatok, sportolók részvételével zajló esemény volt, mely népi gyökereit folyamatosan megtartva évtizedek alatt az ország meghatározó, egyre több látogatót

vonzó rendezvényévé vált. A korunkban új lendületet vett magyar lovas élet egyre inkább sajátjának vallja nemes hagyományainak ápolását. E törekvések nehezen találhatnak méltóbb helyszínt, mint a kultúrtáj kategóriában Világörökség címet elnyert Hortobágyi Nemzeti Park, hiszen annak területén olyan települések sora található, melyek a múltban jelentős legelő állatállománnyal, népes pásztorrenddel bírtak.

A Hortobágyi Lovasnapok programja:

- A pünkösdi ünnepre érkezett hortobágyi pásztorok köszöntése
- „Pünkösdi király” választás
- Országos csikósbajnokság
- Lótenyésztő egyesületek fajtabemutatói
- Az év magyar lova
- Népies fogatok versenye
- Pünkösdi Díjugrató Derby – magyar tenyésztésű lovak versenye
- Képzletből valóság – a bátrak szilaj pusztaötös fogatainak versenye
- Világverő kettes- és négyes fogataink kombinált akadályhajtó versenye
- Ökösütés, pásztorétek főzők versenye
- Kézműves bemutató és népi mesterségek vására

Október első szombatján a **Bikavásáron** találunk gazdára a tenyésztésre érett, harmadfű bikák. A más tenyészetekben már „dolga végzett” korosabb jószágok is itt cserélnek gazdát. A szürke marha tenyésztőknek és pásztoraiknak ez a legjelentősebb őszi találkozójuk, ami számos érdeklődő számára is feledhetetlen pusztai élményt ad.

A bojtárként tanult, más pásztoroktól ellesett vagy maguktól kitalált állatgyógyító ismereteiket kisebb találkozón osztják meg egymással a hortobágyi pásztorok, és kis füzetben jelentetik meg (**Gyógyító pásztorok**).

Nem hagyhatjuk említés nélkül a fájdalmas napjaikat sem, amikor elveszített pásztor társukat sajátos öltözetükben, férfias csendességgel kísérik utolsó útjára.

A pásztorság a jószágok kihajtásakor vagy beszorulásakor összeülnek egy slambuc vagy pörkölt mellett, s elborozgatva idézik fel a tél ill. legeltetés eseményeit.

Ünnepnapok vagy hétköznapiak?

Pásztoros hétköznapiak és azok közötti hiteles ünnepnapok létéről, jövőjéről jósolni csak úgy lehet, ha látjuk, hogy mi lesz a sorsa a magyar pusztáknak. Számba kell vennünk, hol van még külterjes állattartás Magyarországon. Fel kell tárni mi az oka azok megmaradásának, milyen irányú állatlétszám változás várható, valamint fennmarad-e a helyi pásztorság. Az előzőeket megismerve fejthetők meg a kérdések: Lesz-e ezeknek a területeknek kisugárzása az ország más részeire? Vajon eljön-e az önszerveződő pásztorársadalom ideje, lesz-e még egyszer a magyar Alföld „pásztor-tündérország”?

Szerző: Gencsi Zoltán igazgató
Hortobágyi Kht. 4071 Hortobágy, Czinege J. u. 1.